

Government of Maharashtra

MAGNETIC MAHARASHTRA

CONVERGENCE 2018
Global Investors Summit - Feb 18-20

अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्र उत्पादन धोरण

सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन
उद्योग विभाग

अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्र उत्पादन धोरण-2018

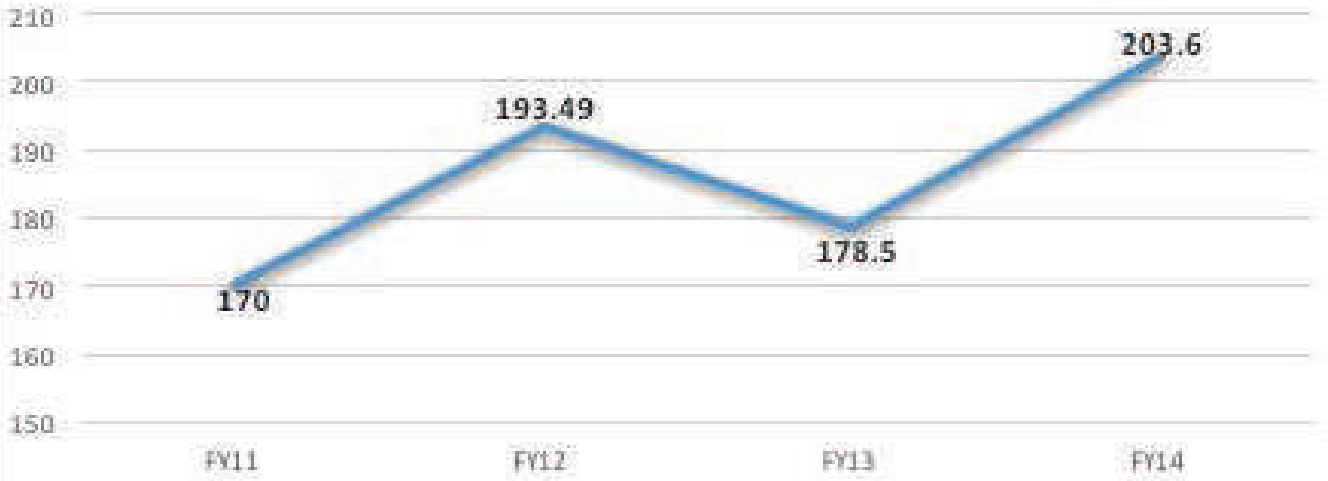
1. प्रस्तावना

A पार्श्वभूमी

संरक्षण क्षेत्रावर करण्यात येत असलेल्या खर्चाच्या निकषानुसार जगातील अक्वल 10 देशांमध्ये भारताचा समावेश होतो. सन 2014 या वर्षामध्ये भारताने या क्षेत्रासाठी 4520 कोटी अमेरिकन डॉलर्स खर्च केले असून हे प्रमाण भारताच्या सकल राष्ट्रीय उत्पादनाच्या (जी.डी.पी.) 2.21 टक्के इतके आहे. गेल्या दशकात भारताचा संरक्षण क्षेत्रावरील वार्षिक खर्च 231 टक्क्यांनी वाढला आहे. आगामी दशकात हा खर्च दुप्पटीने वाढून 12000 कोटी अमेरिकन डॉलर्स होणे अपेक्षित आहे.

सद्यस्थितीत देशाच्या संरक्षण क्षेत्राची सुमारे 70% इतकी गरज ही आयातीद्वारे भागविली जाते. भारत सरकार संरक्षण क्षेत्रासाठी केली जाणारी आयात 30% पर्यंत घटविण्यासाठी प्रयत्नशील आहे, पर्यायाने स्थानिक/देशांतर्गत पुरवठा वाढून देशांतर्गत उत्पादनास चालना मिळेल. हे उद्दिष्ट साध्य करण्याच्या दिशेने थेट विदेशी गुंतवणूकीच्या (FDI) च्या मर्यादित 26% वरून 49% इतकी वाढ करून पहिले पाऊल उचलण्यात आलेले आहे.

India's Defence Budget (in Rs. Thousand Cr.)

अवकाश क्षेत्र (Aerospace):

जागतिक अवकाश उद्योग हा सुमारे 1.00 लक्ष कोटी अमेरिकन डॉलर इतका अंदाजित असून त्यामध्ये 3 ते 4 टक्क्यांनी वार्षिक वृद्धी होत आहे. या वृद्धीचा बहुतांश भाग हा भारतासारख्या विकसनशील देशांच्या बाजारपेठेच्या विस्तारामुळे साध्य होणार म्हणून अवकाश क्षेत्रासाठीचे देशांतर्गत उत्पादन वाढविणे हे लक्ष्य शासनाने निर्धारित केलेले असल्याने अवकाश क्षेत्रातील बाजारपेठेमध्ये 10 टक्क्यांपेक्षा जास्त दराने वृद्धी होणे अपेक्षित आहे. आकाराचा विचार करता भारतीय नागरी उड्डाण उद्योग हा जगातील अक्वल 10 देशांमध्ये समाविष्ट असून हे आकारमान 1600 कोटी अमेरिकन डॉलर इतके आहे. अहवालानुसार भारताची हवाई वाहतूक ही सन 2020 पर्यंत दुप्पटीने वाढून विमानांची संख्या 1000 इतकी होणार आहे. यामुळे विमानांची देखभाल, दुरुस्ती आणि नुतनीकरण (Maintenance, Repair and Overhaul-MRO) या क्षेत्रामध्ये प्रचंड प्रमाणात संधी निर्माण होतील अशी आश्वासक स्थिती आहे. भारतातील चठ्ज उद्योगामध्ये आणखी 10 टक्क्यांनी वाढ होऊन सन 2021 पर्यंत त्याचे आकारमान 260 कोटी अमेरिकन डॉलर इतके होईल असा अनुमान आहे.

• उपलब्ध संधी (The Opportunities)

भारताचा अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रातील उद्योग हा नव्या युगात पदार्पणासाठी सज्ज असून पर्यायाने अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रात देश स्वयंपूर्ण व्हावा यासाठी महत्वाची भूमिका बजावली जाईल. एका अनुमानानुसार पुढील पाच वर्षांत अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रावरील खर्च रु. 90,000 कोटी ते रु.1,20,000 कोटी दरम्यान असेल. या क्षेत्रातील वृद्धीच्या प्रचंड क्षमतेमुळे या क्षेत्रातील अनेक मोठे जागतिक उद्योग भारतात गुंतवणूक करण्यासाठी आकर्षित होतील. भारत सरकारने 'मेक इन इंडिया' या अभियानामध्ये अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रातील उत्पादन उद्योगाला एक महत्वाचे उत्पादन क्षेत्र म्हणून स्थान दिलेले आहे.

महाराष्ट्र शासनही या संधीचा लाभ घेऊन अवकाश आणि संरक्षण उत्पादन क्षेत्रातील गुंतवणूकदारांना आकर्षित करण्यासाठी उत्सुक आहे.

2. महाराष्ट्र : औद्योगिक गुंतवणूकीसाठी अधिक पसंती असणारे राज्य :

A उपलब्ध कुशल मनुष्यबळ, सहाय्यकारी पायाभूत सुविधा आणि आर्थिक व सामाजिक विकास यामुळे महाराष्ट्र हे देशातील तसेच परदेशी उद्योजकांसाठी अधिक पसंती असणारे राज्य आहे. राज्यातील गुंतवणूकीचे वातावरण अधिक अनुकूल बनवणे पर्यायाने महाराष्ट्राचे अग्रस्थान कायम राखणे आणि त्याबरोबरच राज्याच्या क्षमतांचा परिपूर्ण वापर करणे सुलभ व्हावे म्हणून महाराष्ट्र शासनाने काही उपाय योजना हाती घेतली आहे. यामध्ये 'मेक इन महाराष्ट्र' आणि 'इझ ऑफ डुईंग बिझिनेस' हे उपक्रम प्रमुख आहेत.

• मैत्री कक्ष : (MAITRI- Maharashtra Industry, Trade and Investment Facilitation Cell)

ज्या उद्योगांची राज्यातील गुंतवणूक रु.10.00 कोटीपेक्षा जास्त आहे त्याकरीता महाराष्ट्राने उद्योग, व्यापार आणि गुंतवणूकीला चालना देण्याच्या दृष्टीने आवश्यक संपर्क यंत्रणेच्या सेवा पुरविण्या करीता मैत्री कक्ष स्थापन केला आहे. या कक्षाद्वारे उद्योग घटकांच्या मंजूरीच्या प्रस्तावाचा पाठपुरावा, गुंतवणूकदारांनी केलेली चौकशी आणि गुंतवणूकदारांच्या अडचणी/समस्यांचे निवारण करणे या अनुषंगाने कार्यवाही केली जाते. अवकाश आणि संरक्षण उद्योगांना राज्यशासनाच्या विविध विभागांच्या मान्यता मिळण्यासाठी एक खिडकी योजना सुरू करण्यात येईल.

• 'इझ ऑफ डुईंग बिझिनेस' (Ease of Doing Business)

जागतिक बँकेच्या 'इझ ऑफ डुईंग बिझिनेस' च्या निकषावर भारताचे क्रमवारीतले स्थान सुधारण्यासाठी महाराष्ट्राने, उद्योगांसाठी धोरणे, उद्योगांचे नियमन आणि उद्योग स्थापनेच्या प्रक्रिया यामध्ये सातत्याने सुधारणा केल्या आहेत. सुधारणांच्या या प्रक्रियेचाच भाग म्हणून राज्य सरकारने उद्योग स्थापनेसाठी आवश्यक प्रक्रियाची संख्या मोठ्या प्रमाणात कमी करण्याबरोबरच उद्योग स्थापनेसाठी आवश्यक विविध परवाने देण्यासाठी लागणारा अवधी लक्षणीयरित्या कमी केला आहे.

• औद्योगिक धोरण-2013

राज्य शासनाने जाहीर केलेल्या औद्योगिक धोरण - 2013 चा उद्देश राज्यात गुंतवणूकीचा ओघ वाढविणे आणि अधिकाधिक रोजगाराच्या संधी निर्माण करणे हा आहे. त्याबरोबरच या धोरणाद्वारे गुंतवणूकदारांसाठी उद्योग स्थापण्याची जी प्रचलित प्रक्रिया आणि नियंत्रणे आहेत तसेच इझ ऑफ डुईंग बिझिनेसच्या संदर्भात परिमाणामध्ये सुधारणा करून सुलभ अशी कार्यपध्दती निर्माण करणे आणि त्यामुळे राज्यात गुंतवणूकदारांना अनुकूल असे वातावरण करणे हाही उद्देश आहे.

औद्योगिक धोरणासह उद्योग क्षेत्रासाठी राज्य शासनाने 'सामुहिक प्रोत्साहन योजना-2013' ही योजनाही जाहिर केली आहे. या योजनेद्वारे नव्याने स्थापन होणाऱ्या उद्योगांना तसेच आधीच कार्यरत असणाऱ्या उद्योगांच्या विस्तारासाठी आर्थिक प्रोत्साहने दिली जातात. या उपाययोजनेचे यश म्हणजे यामुळे राज्यामधील मुंबई, पुणे, नाशिक, औरंगाबाद आणि नागपूर या विभागांमध्ये गुंतवणूक आकर्षित झालेली आहे.

3. महाराष्ट्रामध्ये उवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रासाठी पोषक ठरणारे विद्यमान परिस्थिती व्यवस्था

महाराष्ट्र राज्य हे उत्पादन क्षेत्रासाठी सहाय्यभूत ठरणान्या योजना आखणारे अग्रेसर असे राज्य आहे. उत्पादन क्षेत्र हे राज्याची आर्थिक उन्नती घडविणेसाठी चालना देणारे प्रमुख साधन आहे, ही बाब राज्य शासनाने अधोरेखित केलेली आहे. राज्यामध्ये उद्योगांसाठी प्रस्थापित असलेल्या पोषक सर्वकष परिस्थितीचा फायदा घेवून त्याआधारे अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रामध्ये राज्यात गुंतवणूक आकर्षित करण्यासाठी राज्य प्रयत्नशिल आहे.

A पायाभूत सुविधा (Infrastructure):

महाराष्ट्रामध्ये उपलब्ध असणाऱ्या पायाभूत सुविधांची वैशिष्ट्ये पुढीलप्रमाणे आहेत:

- महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाने (MIDC) राज्यामध्ये 237 औद्योगिक वसाहती स्थापन केल्या आहेत. यामुळे राज्यामध्ये औद्योगिक विकासाला मोठी चालना मिळाली आहे.
- राज्यातील महत्वाच्या उद्योग संकुलांना 24 X 7 विद्युत पुरवठा, पाणी पुरवठा, औद्योगिक सांडपाणी प्रक्रियेसाठी सामार्किक प्रकल्प (CETP), अग्निशमन केंद्र इ. पायाभूत सुविधा पुरविण्यात आल्या आहेत.
- सुलभ माल वाहतूकीकरीता ड्राय पोर्टस्, ट्रक टर्मिनल्स आणि रेल्वे सायडींग बांधण्यात आली आहेत.
- राज्यामध्ये 2 मोठी बंदरे तसेच 53 छोटी बंदरे असून याद्वारे देशातील 21.76 टक्के मालाची वाहतूक केली जाते.
- राज्यात 3 आंतरराष्ट्रीय विमातळ असून चौथे विमानतळ विकसित करण्यात येत आहे. महाराष्ट्र हे देशातील सर्वाधिक औद्योगिकीकरण झालेले राज्य आहे, ही बाब राज्यात उत्कृष्ट पायाभूत सुविधा विकसित झाल्याचे स्पष्ट करते. राज्यातील परिपूर्ण अशी पायाभूत सुविधांची उपलब्धता ही नवीन अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रातील उद्योगांसाठी अतिशय उपयुक्त – ठरणारी आहे.

B समूह (Clusters):

औद्योगिक समूह विकास की ज्यामध्ये एक किंवा दोन प्रणेते उद्योग घटक (Anchor Units) समूहाचे नेतृत्व करतात आणि अनेक सुक्ष्म, लघू व मध्यम उद्योग (MSMEs) त्यात सहभागी होवून समुहास पाठबळ देतात, असे समूह कोणत्याही उद्योगक्षेत्राच्या विकासासाठी गुरुकिल्ली आहेत. नाशिकजवळ स्थापित संरक्षण उद्योग समूहाच्या विकासामध्ये तेथील HL (Hindustan Aeronautics Ltd.) या उद्योग घटकाचा मोठा सहभाग आहे. खाजगी क्षेत्रातील काही OEM² (Original Equipment Manufacturers) उत्पादक भारतीय सैन्यदलासाठी आवश्यक संरक्षण वाहनांचे उत्पादन करीत आहेत, त्याबरोबरच संरक्षण क्षेत्रासाठी लागणाऱ्या घटकांचे/भागांचे उत्पादन करणारे कारखाने पुणे येथे कार्यरत आहेत. नागपूरही तेथील मिहान प्रकल्पांतर्गत अवकाश क्षेत्राशी संबंधित कार्यरत MRO (Maintenance, Repair and Overhaul) मुळे अवकाश उद्योगांचे केंद्र म्हणून उदयास येत आहे. मुंबई येथील 'माझगाव डॉक' हे लढाऊ नौका आणि पाणबुड्या निर्मितीचे भारतातील प्रमुख जहाज बांधणी केंद्र आहे.

C कौशल्य विकास (Skilling):

महाराष्ट्रामध्ये मोठ्या प्रमाणात अभियांत्रिकी महाविद्यालये, तंत्र निकेतन संस्था स्थापण्यात आलेल्या आहेत. राज्यात 857 अभियांत्रिकी पदवी व पदविका महाविद्यालयांमध्ये वार्षिक 3.25 लाखापेक्षा अधिक प्रवेशक्षमता आहे. त्याबरोबरच 871 शासकीय आणि खाजगी औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था (ITIs) राज्यात असून त्यांची प्रवेशक्षमता सुमारे 1.25 लाखापेक्षा अधिक आहे. राज्यात साक्षरतेचे प्रमाण 83 टक्के इतके असून ते देशाच्या सरासरी साक्षरतेच्या प्रमाणापेक्षा अधिक आहे.

महाराष्ट्रामध्ये DRDO संरक्षण संशोधन आणि विकास संस्था (Defence Research Development Organisation) आणि संशोधन आणि विकास प्रयोगशाळा Research and Development Lab, Pune कार्यरत आहेत. (DRDO ची स्थापना) सैन्याच्या तिनही दलांना आवश्यक अशी देशी बनावटीच्या संरक्षण प्रणालीच्या निर्मितीस चालना देण्यासाठी तसेच आयुधांचे डिझाईन व विकास करून जागतिक दर्जाची शस्त्रास्त्रे व उपकरणे निर्मितीच्या उद्देशाने झालेली आहे. या व्यतिरिक्त संरक्षण क्षेत्राशी संबंधित अशी Defence Institute of Advanced Technology (Pune) प्रधितयश प्रशिक्षण संस्थाही राज्यात कार्यरत आहे.

D राज्यातील उद्योगांची विविधता (Presence of diverse Industries):

महाराष्ट्र राज्यामध्ये विविध क्षेत्रातील उद्योग कार्यरत आहेत. यामध्ये अभियांत्रिकी माहिती तंत्रज्ञान/माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा (IT/ITES), ऑटो आणि ऑटोपार्ट्स, वस्त्रोद्योग व अन्न प्रक्रिया इत्यादी प्रकारच्या उद्योगांचा समावेश आहे. माहिती तंत्रज्ञान/माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा उद्योग पुणे आणि मुंबई येथे मोठ्या प्रमाणात कार्यरत आहेत. याबरोबरच पुणे हे ऑटो आणि ऑटो पार्ट्सच्या उद्योगांचे केंद्र आहे. औरंगाबाद येथेही अनेक मोठे अभियांत्रिकी आणि ऑटो उद्योग स्थापन झालेले आहेत.

अशा प्रकारे या उद्योगांद्वारे राज्यात पुरवठा साखळी, कौशल्य उपलब्धता इ. संदर्भात तयार केलेले पोषक वातावरण हे अवकाश आणि संरक्षण उत्पादक घटकास सहाय्यभूत ठरेल.

4. दृष्टीकोन (Vision):

महाराष्ट्र राज्याला अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रामधील देशी/भारतीय बनावटीच्या उत्पादनासाठी अधिक पसंती असणारे राज्य बनविणे, देशी आणि आधुनिक तंत्रज्ञान क्षमता वाढीस चालना देणे, जागतिक दर्जाचे कुशल मनुष्यबळ निर्माण करणे तसेच अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रामधील सुक्ष्म, लघू व मध्यम उद्योग (MSMEs) यांना जागतिक स्पर्धात्मक वातावरणासाठी सक्षम करणे.

5. अभियान (Mission):

- महाराष्ट्र राज्याला अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रामधील उत्पादनाचे केंद्र बनविणे.
- महाराष्ट्र राज्याला संरक्षण क्षेत्रामधील संशोधन आणि विकासाचे (RD) केंद्र बनविणे.
- महाराष्ट्र राज्याला अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रामधील उत्पादनांच्या निर्यातीचे केंद्र बनविणे.
- अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रासाठी आवश्यक कुशल मनुष्यबळ विकसित करणे.
- महाराष्ट्र राज्याला जागतिक दर्जाचे MRO (Maintenance, Repair and Operations) चे केंद्र बनविणे.

6. धोरणाची उद्दिष्टे (Policy Objectives):

अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्र उत्पादन धोरण 2018 ची उद्दिष्टे पुढीलप्रमाणे:

- पुढील पाच वर्षात अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रामध्ये 200 कोटी अमेरिकन डॉलर इतकी गुंतवणूक आकर्षित करणे.
- उद्योगांच्या सहभागाने जागतिक दर्जाचे कौशल्य असणारे कुशल मनुष्यबळ विकसित करणे .
- पुढील पाच वर्षात 1 लाख रोजगार निर्माण करणे.
- अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रासाठी देशी प्रगत तंत्रज्ञान विकसित करण्यास चालना देणे.
- संरक्षण क्षेत्रातील सुक्ष्म, लघू व मध्यम उद्योगांना (MSMEs) जागतिक स्पर्धेसाठी सक्षम बनविणे.

7. कार्यतंत्र (Strategy):

धोरणामध्ये नमूद उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी राज्य पुढीलप्रमाणे कार्यतंत्राचा अवलंब करील:

A प्रणेत उद्योग घटक (Anchor Units):

प्रणेत उद्योग हे औद्योगिक समूहाच्या निर्मितीसाठी पोषक वातावरण तयार करणारे सर्वात महत्वाचे घटक आहेत. त्यामुळे राज्य अशा घटकांना सहाय्य म्हणून विशेष प्रोत्साहने तसेच इतर त्यांच्या आवश्यकतेनुसार आर्थिक प्रोत्साहनाच्या स्वरूपात अथवा इतर स्वरूपात मदत देईल.

B नागपूर MRO चा हवाई वाहतूकीसाठी जागतिक केंद्र म्हणून विकास करणे :

- नागपूरच्या भौगोलिक स्थान वैशिष्ट्याचा फायदा घेऊन नागपूर येथे MRO सुविधांची निर्मिती करणे आणि या आधारे नागपूरचा हवाई वाहतूकीसाठीचे जागतिक केंद्र म्हणून विकास करणे.
- नागपूर MRO येथे विमानांच्या देखभालीसाठीच्या भागावरील (Service Parts) राज्य वस्तू व सेवा करावर (SGST) प्रोत्साहने देणे जेणेकरून नागपूर हे कमी खर्चाच्या हवाई मालवाहतूकीसाठी अधिक पसंतीचे ठिकाण होईल.

**C देशी तंत्रज्ञानास तसेच संशोधन आणि विकासास उत्तेजन देणे
(Promotion of Indigenous Technology and R&D):**

- संशोधन आणि विकासास उत्तेजन देण्याच्या दृष्टिने शासनमान्य संशोधन आणि विकास संबंधित संस्थाना गरजेप्रमाणे आवश्यक ते सहाय्य दिले जाईल.
- अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्राशी संबंधित असे संशोधन आणि विकास केंद्र (RD centres) स्थापन करणाऱ्या गुंतवणूकदारांना तसेच उद्योग घटक जर स्वतः संशोधन व विकास करित असेल तर अशा घटकांना आर्थिक तसेच इतर फायदे दिले जातील.

[नवीन तसेच आधीपासून कार्यरत असलेल्या संशोधन आणि विकास संस्था व्यतिरिक्त परीक्षण सुविधांना, इन्क्युबेशन केंद्रांना आणि नाविन्यपूर्ण संकल्पना राबविण्यासाठीच्या (innovation centers) केंद्रांनाही मदत दिली जाईल.]

D मनुष्यबळ विकास (Human Resource Development):

- कुशल मनुष्यबळाचा विकास करण्याकरीता प्रशिक्षण देणाऱ्या उद्योग घटकांना प्रशिक्षण खर्चासाठी प्रोत्साहने दिली जातील.
- व्यवसाय शिक्षण देण्यावर भर दिला जाईल तसेच औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था (ITIs), तंत्रनिकेतन (Polytechnics) व अभियांत्रिकी महाविद्यालये यांना श्रेणीवाढीसाठी सहाय्य केले जाईल.

E सुक्ष्म, लघू व मध्यम उद्योगांवर भर (Thrust on MSMEs):

- राज्यात अवकाश आणि संरक्षण उद्योगांकरीता वातावरण निर्मितीमध्ये प्रणेते उद्योगांशिवाय सुक्ष्म, लघू व मध्यम उद्योगही (MSMEs) अनेकप्रकारे महत्वाची भूमिका बजावणार आहेत.
- देशी तंत्रज्ञानाचा विकास आणि वाढ करण्यामध्ये हे घटक अत्यंत महत्वपूर्ण ठरणार आहेत.
- हे उद्योग त्या भागातील प्रणेत्या उद्योगांना आवश्यक तो पुरवठा करण्यासाठी पुरवठादार उद्योगांचा समुह तयार करतील.
- सुक्ष्म, लघू व मध्यम उद्योगांना सहाय्य म्हणून बाजारपेठेचा विकास करण्यासाठी, गुणवत्ता प्रमाणीकरणासाठी आणि पेटंट नोंदणी इत्यादीसाठी प्रोत्साहने देण्यात येतील.

D सार्वजनिक उपक्रमांशी सहयोगासाठी सहाय्य (Support to collaborate with public sector enterprise)

- संरक्षण मंत्रालयाच्या अधिपत्याखालील संरक्षण क्षेत्रातील सार्वजनिक उपक्रमातील कंपन्यांबरोबर संयुक्त सहयोगाने स्थापित झालेल्या उद्योग घटकांना विशेष सहाय्य केले जाईल.
- संयुक्त उद्यम (Joint venture) करणाऱ्या घटकांना प्रोत्साहने/लाभ अनुज्ञेय होतील.

E डिफेंस हबची स्थापना -

पुणे, नागपूर, अहमदनगर, नाशिक व औरंगाबाद या ठिकाणी डिफेंस हब स्थापन केले जातील.

8. अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्र उत्पादन धोरण-2018 चा कालावधी

या धोरणाची वैधता धोरण लागू झाल्यापासून पाच वर्षे इतकी राहिल.

9. धोरणाची व्याप्ती व व्यवहार्यता (Coverage and Applicability):

A (A) धोरणाची व्याप्ती :-

सदरचे धोरण लागू असणाऱ्या अवकाश आणि संरक्षण या क्षेत्रामधील घटकांची/बाबींची यादी सोबतच्या परिशिष्ट अ येथे दिली आहे. सदर यादीमध्ये भारत सरकारकडून करण्यात येणाऱ्या सुधारणांनुसार यादी अद्ययावत झाल्याचे मानले जाईल.

B. (B) व्यवहार्यता (Applicability)

या योजनेखाली दिली जाणारी प्रोत्साहने खालील उद्योग घटकांना देय असतील:-

- संरक्षण अथवा अवकाश उत्पादने/उपकरणे/यंत्रसामुग्री उत्पादन करणारे आणि संरक्षण आस्थापना हत्यारी दले (आर्मी, नेव्ही, एअर फोर्स आणि इतर), निम-लष्करी दले, केंद्र शासन अथवा राज्य शासन अथवा इतर देशांना/राज्य पुरस्कृत संस्थांना पुरवठा करणाऱ्या मान्यता प्राप्त अधिकृत मार्गाने निर्यात करणारे वास्तविक उपकरणे उत्पादक (OEM²) अथवा घटक.
- परिशिष्ट 9 B (i) मध्ये नमूद OEM² साठी संरक्षण अथवा अवकाश (उत्पादने/उपकरणे यंत्रसामुग्रीसाठी लागणारी संयंत्रे, उपयंत्रे अथवा) यंत्राचे भाग (यासह अथवा याशिवाय इतर उत्पादने) उत्पादन करणे अथवा त्यांना 80 टक्के पेक्षा कमी नाहीत इतक्या उत्पादक उपकरणांचा संरक्षण आस्थापना हत्यारी दले (आर्मी, नेव्ही, एअर फोर्स आणि इतर) निम-लष्करी दले, केंद्र शासन अथवा राज्य शासन अथवा इतर देश/राज्याकडून पुरस्कृत संस्थांना पुरवठा करण्याच्या मान्यताप्राप्त अधिकृत मार्गाने पुर्नस्थित (replacement) भाग/ सुटे भाग यांचा पुरवठा करणारे सहाय्यभूत उत्पादक घटक (Ancillary Units).
- रि. 9.0 B (i) आणि/अथवा 9.0 B (ii) येथे नमूद घटकांसाठीच छोटी छोटी कामे करणारी (Joc Work) अथवा उत्पादन करणारी सुक्ष्म, लघू अथवा मध्यम उद्योग घटक (MSME), अशा घटकांनी पात्र ठरण्यासाठी खर्चाचा लेखापरिक्षण अहवाल (Cost Audit Report) अथवा परि. 9.0 B (i) येथे नमूद मूळ उपकरण उत्पादक (OEM²) यांचेकडून सदर घटकाकडून उत्पादित केली जाणाऱ्या उत्पादकयंत्रसामुग्री 80 टक्के अधिक उत्पादने ही या (OEM²) ला पुरविली जातात याबाबत प्रमाणपत्रासह सनदी लेखापाल यांचे प्रमाणपत्र सादर करावे.

या धोरणांतर्गत असणाऱ्या बाबी अथवा व्यवहार्यता संदर्भात काही मुद्दे उपस्थित झाल्यास, या संदर्भात स्पष्टीकरण करण्यासंदर्भात विकास आयुक्त (उद्योग) हे सक्षम प्राधिकारी असतील.

- C. (C) कोणत्याही परिभाषेचा उल्लेख केला असेल तरी संरक्षण साहित्य उत्पादक (Defence Manufacturer) म्हणजे, संरक्षण साहित्य उत्पादनासाठी औद्योगिक परवाना, आवश्यक असणारी कंपनी, कायद्यान्वये स्वतंत्र अस्तित्व/मालकी असलेली संस्था/ भागीदारी संस्था, आणि संबंधित कायद्यान्वये स्थापित व केंद्र शासनाच्या औद्योगिक पॉलिसी व प्रमोशन विभागाकडून निश्चित केलेली मार्गदर्शक तत्वे/अनुज्ञप्ती विषयक अस्तित्वातील नियमांचे पालन करणारी मालकी संस्था तसेच इतर प्रकारची संरक्षण उत्पादने ज्याच्यासाठी औद्योगिक परवाना आवश्यक नाही, जसे, कंपनी कायद्यान्वये स्थापित स्वतंत्र अस्तित्व असलेली/ मालकी असलेली संस्था, भागीदारी संस्था आणि अस्तित्वात असलेले इतर कायदे व नियमांचे पालन करणारा उद्योग, असा आहे.

- D. (D) अवकाश व संरक्षण उत्पादक धोरण, 2018 मध्ये समाविष्ट न होणारे उत्पादक घटक औद्योगिक धोरणांन्वये प्राप्त होणारी प्रोत्साहने मिळविण्यास पात्र राहतील.

10. आर्थिक प्रोत्साहने (Fiscal Incentives)

पात्र अवकाश आणि संरक्षण उद्योग घटकांना आर्थिक प्रोत्साहने सामुहिक प्रोत्साहन योजनेअंतर्गत देय होतील. राज्यातील-पात्र सुक्ष्म, लघू, मध्यम व मोठ्या उत्पादक औद्योगिक उपक्रमांना सामूहिक प्रोत्साहन योजनेअंतर्गत एक टप्पावरील वर्गवारीनुसार प्रोत्साहने अनुज्ञेय होतील. (उदा. ब तालुक्यातील घटकांना क तालुक्यास लागू प्रोत्साहने प्राप्त होतील.)

किमान रु.250.00 कोटी इतकी स्थिर भांडवली गुंतवणूक असलेल्या किंवा किमान 500 व्यक्तींना रोजगार मिळवून देणाऱ्या अ आणि ब प्रवर्ग क्षेत्रामधील आणि रु.100.00 कोटी इतकी किमान स्थिर भांडवली गुंतवणूक असलेल्या किंवा 250 व्यक्तींना रोजगार मिळवून देणाऱ्या राज्यातील इतर क्षेत्रामधील अवकाश आणि संरक्षण उद्योग घटकांना

विशाल प्रकल्प (मेगा प्रोजेक्ट) दर्जा देण्यात येईल. उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभागाच्या शासन निर्णय क्र. PSI-2013/C.R.-54/Ind-8, दिनांक 1 एप्रिल, 2013 आणि तद्वंतर मंत्रीमंडळ उपसमिती किंवा उच्चाधिकार समितीच्या निर्णयावर आधारीत निर्गमित केलेल्या शासन निर्णय किंवा मार्गदर्शक सूचनांनुसार, विशाल प्रकल्पांना देय प्रोत्साहने ठरविण्यात येतील. पात्र विशाल व अतिविशाल अवकाश आणि संरक्षण उद्योग घटकांकरीता अनुज्ञेय गुंतवणुक कालावधी राज्याच्या अ आणि ब क्षेत्रात 8 वर्ष तर इतर क्षेत्रात 10 वर्ष इतका असेल. अशा उद्योगास द्यावयाची एकत्रित सामूहिक प्रोत्साहने Template मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे राहतील.

- प्रोत्साहन अनुदान मंजूर करताना घटकास आवश्यक असलेली चाचणी क्षेत्र आणि स्टोरेज सुविधा उभारणीवरील गुंतवणूक प्रकल्प खर्चाचा भाग मानले जाईल. प्रकल्प खर्चाच्या 20% पर्यंत किंवा रुपये 100 कोटी यापैकी जी कमी असेल अशी चाचणी क्षेत्रातील गुंतवणूक ही प्रकल्प खर्चाचा भाग मानले जाईल. तसेच संरक्षण क्षेत्रातील अनन्य (Unique) गरजा लक्षात घेऊन, प्रकल्पाच्या आवश्यकतेनुसार टेस्ट रेंज व स्टोरेज सुविधा यांच्यामध्ये वेगवेगळ्या ठिकाणी गुंतवणूकीस परवानगी असेल. मात्र टेस्ट रेंज व स्टोरेज सुविधा सामूहिक प्रोत्साहन योजनेनुसार त्याच किंवा त्यापेक्षा खालील वर्गवारीतील तालुक्यात असाव्यात.
- संरक्षण विभाग, भारत सरकार (संरक्षण मंत्रालयाने) यांनी उत्पादनाचा स्वीकार केल्यावर प्रोत्साहन कालावधीचा प्रारंभ केला जाईल.
- संरक्षण उत्पादनांच्या उत्पादन खर्चांमध्ये तंत्रविशिष्ट ज्ञान (technical know how) ही बाब महत्वपूर्ण तसेच भरीव खर्चाची असल्याने सदर खर्च प्रोत्साहनाकरीता गुंतवणूकीचा एक भाग म्हणून ग्राह्य धरण्यात येईल व त्याची कमाल मर्यादा एकूण प्रकल्प खर्चाच्या 20% पर्यंत किंवा रुपये 100 कोटी यापैकी जी कमी असेल ती राहिल.
- उद्योग घटक जर स्वतः संशोधन व विकास (R D) करित असतील तर त्यांची संशोधन व विकास (R D) मधील प्रकल्प खर्चाच्या 10% किंवा रुपये 50 कोटी यापैकी जी कमी असेल अशी गुंतवणूक ही प्रकल्प खर्चाचा भाग मानले जाईल. या धोरणांतर्गत राज्य शासनाकडून देय करण्यात आलेली प्रोत्साहने ही केंद्र शासनातर्फे किंवा त्यांचे कोणत्याही यंत्रणेमार्फत किंवा स्थानिक प्राधिकरणामार्फत देय करण्यात आलेल्या प्रोत्साहनांशिवाय असतील.

A. मुद्रांक शुल्क परतावा (Reimbursement of Stamp Duty)

पात्र अवकाश व संरक्षण उद्योग घटकांना गुंतवणूक कालावधीत जमीन संपादन करण्यासाठी व मुदत कर्जासाठी भरलेल्या मुद्रांक शुल्काचा परतावा देण्यात येईल.

- B. प्रत्येक वर्षी सूक्ष्म, लघु व मध्यम उपक्रम (MSME) आणि मोठे उपक्रम (LE) यांना अनुज्ञेय असणारी परिच्छेद 9 मध्ये नमुद एकत्रित सवलती (Basket of Incentives) अंतर्गत अनुदानाची रक्कम ही एकूण मंजूर एकत्रित सवलतींच्या 1/10 या मर्यादेपर्यंत असेल. प्रत्यक्ष मंजूर झालेले अनुदान आणि त्यावर्षी देय असलेले अनुदान यातील फरक पुढे देय (Carry Forward) केला जाईल.

जर विशाल उपक्रम आणि अति विशाल उपक्रम यांचा पात्रता कालावधी 10 वर्षांपेक्षा जास्त असेल तर प्रत्येक वर्षी देय असणाऱ्या अनुदानाच्या रकमेची मर्यादा ही एकूण अनुदानाची रक्कम आणि पात्रता कालावधीची वर्षे यांच्या प्रमाणात असेल. प्रत्यक्ष मंजूर झालेले अनुदान आणि त्यावर्षी देय असलेले अनुदान यातील फरक पुढे देय केला जाईल.

- C. या धोरणा अंतर्गत अवकाश व संरक्षण उद्योग घटकाकरिता पात्रता कालावधीनंतर कार्य कालावधी असणार नाही. अस्तित्वातील अवकाश व संरक्षण उद्योग घटकांना या धोरणाच्या तरतुदींचा त्यांच्या विस्तारीकरणांतर्गत लाभ घेण्याकरिता अस्तित्वातील एकूण स्थिर भांडवली गुंतवणुकीपेक्षा कमीतकमी 25 टक्के अधिक अतिरीक्त स्थिर भांडवली गुंतवणूक करणे आवश्यक राहिल किंवा सदर विस्तारीकरणांतर्गतच्या स्थिर भांडवली गुंतवणूकींमुळे अस्तित्वातील उत्पादन क्षमतेत किमान 25% वृद्धी किंवा अस्तित्वातील अपर्यवेक्षकिय रोजगार निर्मितीमध्ये किमान 10% वाढ होणे अनिवार्य राहिल.

11. अधिकची प्रोत्साहने आणि सहाय्य (Additional Incentives Interventions) :

A. प्रणेतें उद्योग (Anchor Units):

- उद्योगांना प्रणेतें उद्योग असा दर्जा पुढील पूर्व अटींवर दिला जाईल.
- असे उद्योग विशाल अथवा अति-विशाल उद्योगाचे निकष पूर्ण करित असले पाहिजेत.
- अर्ज करित असलेल्या दिनांकाला अशा उद्योगांकडे संरक्षण मंत्रालयाकडून अथवा या प्रकारच्या जगातील इतर संस्थाकडून 100 दशलक्ष अमेरिकन डॉलरच्या मागण्या नोंदविल्या गेलेल्या असल्या पाहिजेत. संरक्षण क्षेत्रातील मोठ्या आणि प्रस्थापित खाजगी कंत्राटदार अथवा उत्पादक यांचेकडील मागण्या नोंदविल्या गेलेल्या असल्यासही ग्राह्य धरले जाईल.
- योजना कालावधीत राज्यात जास्तीत जास्त दहा प्रणेतें उद्योग निवडले जातील आणि यापैकी पाच उद्योग घटक विदर्भ व मराठवाडा विभागातील व 5 उद्योग घटक इतर विभागातील असतील. प्रणेतें उद्योगांची निवड ज्या क्रमाने उद्योग त्यांचा प्रस्ताव सादर करतील त्या क्रमाने केली जाईल (First Come-First Serve), ज्या ठिकाणी अनेक प्रस्ताव दाखल होतील त्या ठिकाणी अंतिम निर्णय हा उच्चाधिकार समितीद्वारे घेतला जाईल.
- अ आणि ब दर्जाच्या भागातील महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ क्षेत्रामध्ये प्रणेतें उद्योगांना प्रचलित दराच्या 75 टक्के दराने तर इतरत्र महाराष्ट्र औद्योगिक विकास मंडळा अंतर्गत प्रचलित दराच्या 50 टक्के दराने जास्तीत जास्त 100 एकर पर्यन्त जमीन देण्यात येईल. सदरहू भूखंडावरील क्षेत्र सबलीज/पोटभाड्याने द्यावयाचे केवळ संरक्षण साहित्य उत्पादन करणाऱ्या परवानाधारक उद्योजक/कंपनीसच पोटभाड्याने देता येईल.

भविष्यात सदरहू भूखंडावरील वापरात बदल पात्र संरक्षण उत्पादन क्रिया व्यतिरिक्त इतर बाबतीत अनुज्ञेय राहणार नाही. उद्योग घटकाच्या अवाक्याबाहेरील अपरिहार्य कारणास्तव वापर बदल करावयाचा झाल्यास या क्षेत्राकरिता म. औ. वि. मं. कडून घेतलेली सवलत दंडव्याजासह परत करावी लागेल.

- प्रणेतें उद्योगांना प्राप्त जागेच्या 20 टक्के इतक्या जागेचा वापर पुरवठादार (व्हेंडर) घटकांच्या उभारणीसाठी करता येईल.
- महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाच्या क्षेत्रात एखाद्या विशाल/अतिविशाल प्रकल्पाने जर अनुज्ञेय विकास कालावधीच्या आत बांधकाम पूर्णत्वाचा दाखला घेऊन वाणिज्यिक उत्पादनास सुरुवात केली तर त्यास महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाला उर्वरित विकास कालावधी करीता, भरण्यात येणारे विविध शुल्क म्हणजे पाणी शुल्क, सेवा शुल्क, अग्निशमन उपकरातून खाली नमूद केल्याप्रमाणे सवलत अनुज्ञेय करण्यात येईल.

अ. क्र.	इमारत पूर्णत्वाचा दाखला (BCC)	सवलतीचा प्रकार
1	किमान 50 % व 75% च्या आत	100% सेवा शुल्कातून व अग्निशमन उपकरातून माफी + पाणी शुल्कात 20% सवलत
2	2 किमान 75 % व 100% च्या आत	100% सेवा शुल्कातून व अग्निशमन उपकरातून माफी + पाणी शुल्कात 30% सवलत
3	100 %	100% सेवा शुल्कातून व अग्निशमन उपकरातून माफी + पाणी शुल्कात 40% सवलत

वरील सवलत घटकाच्या मूल भूखंड विकसित कालावधी (Development Period) मधील उर्वरित (BCC प्राप्त करून उत्पादनात गेल्याच्या दिनांकापासून) कालावधीकरिता अनुज्ञेय असेल.

B. औद्योगिक शहरे (Industrial Townships):

'कामावर चालत/पायी जा' (walk to work) ही संकल्पना राबविणेसाठी महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाच्या बाहेरील क्षेत्रात स्थापित होणारे पार्कस, सर्व विशाल, अतिविशाल आणि प्रणेते उद्योग जर 40 हेक्टर हून अधिक क्षेत्रावर स्थापन होणार असतील तर त्यांना शासनाच्या एकात्मिक औद्योगिक क्षेत्र (IIA) ची संकल्पना लागू केली जाईल. तसेच महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाच्या क्षेत्राबाहेरील संरक्षण साहित्याच्या इलेक्ट्रॉनिक्स क्षेत्रात उत्पादन करणारे असे घटक/पार्कस जर 10 हेक्टर क्षेत्रावर स्थापित होणार असतील तर त्यांना माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण-2015 मध्ये अंतर्भूत एकात्मिक माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्र (I.I.T.T.) ची संकल्पना लागू केली जाईल.

C. सामाईक सुविधांची उभारणी (Promotion of Common Facilities):

अवकाश आणि संरक्षण उद्योगांसाठी सामाईक सुविधा केंद्र उभारण्यास प्रकरणनिहाय अवलोकन करून महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ मदत करेल. उक्त सामाईक सुविधांमध्ये, टेस्ट फायरिंग रेंज (Firing Range) परिक्षण व संशोधन प्रयोगशाळा आणि यांसारख्या अवकाश व संरक्षण क्षेत्रासाठी आवश्यक उपक्रमांचा अंतर्भाव असेल. म.औ.वि.मं. स्वतःचा सहभाग (equity) म्हणून जमीनीची तजवीज करील आणि जमीनीच्या मुल्याचा समावेश करून प्रकल्प खर्चाच्या 15 टक्केपर्यंत आर्थिक सहाय्य रुपये 15 कोटीच्या मर्यादित देण्यात येईल, तर खाजगी उद्योग त्यांचे स्वतःचे सामाईक सुविधा केंद्र उभारून चालवतील. या केंद्रांमध्ये प्रशिक्षण, परीक्षण, रचना इ. साठी सामाईक सुविधा असतील. उपरोक्त प्रोत्साहने प्राप्त करण्यास खाजगी उद्योग घटकास, अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रातील प्रस्थापित सामाईक सुविधा सेवा पुरवठादाराच्या माध्यमातून कमीत कमी रु.100 कोटींची थेट विदेशी गुंतवणूक करणे आवश्यक राहिल. अशा प्रकारच्या सामाईक सुविधांचा विकास करण्यासाठी Special Purpose Vehicle (SPV) गठीत करण्यात येईल.

D. संरक्षण व अवकाश उत्पादकांचे औद्योगिक समूह (Defence and Aerospace manufacturing Industrial Clusters):

महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाच्या प्रचलित धोरणानुसार अवकाश व संरक्षण उत्पादकांच्या औद्योगिक समूहांसाठी जमीन उपलब्ध करून देण्यात येईल.

संरक्षण व अवकाश उत्पादनासाठी जर किमान 20 अथवा त्याहून अधिक सूक्ष्म, लघू व मध्यम उद्योग घटक एकत्र आल्यास केंद्र सरकारच्या सूक्ष्म व लघू उपक्रम समूह विकास (MSE-CDP) योजनेत राज्य शासनाचा हिस्सा म्हणून रु. 15 कोटी अनुदान देण्यात येईल.

राज्य शासनाच्या प्रचलित महाराष्ट्र राज्य औद्योगिक समूह विकास योजना (MSI-CDP) योजनेत बदल करून या योजनेच्या अनुदानाची मर्यादा वाढविण्यात येत असून अवकाश व संरक्षण उत्पादकांच्या औद्योगिक समूहांना (Clusters) प्रत्येकी रु. 15 कोटी इतके अनुदान राज्य शासनाच्या वतीने संबंधित SPV (Special Purpose Vehicle) ला दिले जातील.

E. संरक्षण व अवकाश क्षेत्रामध्ये MSME साठी व्हेंचर / समभाग निधी (Equity Fund) :

राज्यातील सूक्ष्म, लघू व मध्यम उत्पादकांना संरक्षण व अवकाश क्षेत्र उत्पादनात भांडवलाची व खेळत्या भांडवलाची (Capital and Working Capital) समस्या राहू नये यासाठी राज्य शासन रु. 1000 कोटी (रुपये एक हजार कोटी) चा Corpus (निधी) उभा करेल. या निधीचे व्यवस्थापन व्यावसायिक फंडामार्फत केले जाईल. राज्य शासनाच्यावतीने महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ यांचे मार्फत अंशदान या फंडासाठी देण्यात येईल.

F. नागपूर MRO ला चालना देणे (Promotion of Nagpur MRO):

- नागपूरला जागतिक दर्जाचे केंद्र बनविणेसाठी ज्या विमान कंपन्या त्यांचे जागतिक केंद्र नागपूर येथे स्थापण्यास इच्छूक असतील आणि नागपूर MRO चा वापर करू इच्छित असतील त्यांना पुढील प्रोत्साहने देण्यात येतील:
- विमानांच्या इंधनावरील (ATF) अदा केलेल्या मुल्यवर्धित कराचा (VAT) 50 टक्के परतावा.
- सुटे भागांवर (Service Parts) अदा केलेल्या राज्य वस्तू व सेवा कराचा (SGST) 100 टक्के परतावा.

G. संशोधन आणि विकास संस्थांना सहाय्य (Support to R&D Institutions) :

- संशोधन आणि विकासास चालना देण्यासाठी आवश्यकतेनुसार खालीलप्रमाणे संस्थांना सहाय्य पुरविले जाईल.
- राज्य शासनाच्या मंजूरीने उभारण्यात आलेले संशोधन आणि विकास संस्था.
- संरक्षण क्षेत्राच्या दीर्घकाळ तंत्रज्ञानाबाबतच्या योजनेनुसार ज्या खाजगी संस्था संशोधन आणि विकास केंद्र उभारण्यासाठी स्वारस्य दाखवतील.
- नव्याने सुरु होणाऱ्या आणि अस्तित्वात असणाऱ्या संशोधन आणि विकास केंद्राव्यतिरीक्त परीक्षण सुविधांना, इन्क्युबेशन केंद्रांना आणि नाविन्यपूर्ण संकल्पना राबविण्यासाठीच्या (Innovation Centers) केंद्रांचाही सदर प्रोत्साहनाकरीता समावेश करून घेण्यात येईल.
- जमीन आणि इमारत खर्च वगळून प्रकल्प खर्चाच्या 50 टक्के व जास्तीत जास्त रु. 10.00 कोटी इतक्या मर्यादित सहाय्य केले जाईल.
- पात्र संशोधन आणि विकास केंद्रांना 0.5 इतका अतिरिक्त चटई निर्देशांक (FSI) मंजूर केला जाईल.

H. अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रासाठी कौशल्य विकासास चालना देणे.

(Promoting Skill Development for Aerospace Defence Sector)

- अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रासाठी आवश्यक असे कुशल आणि अर्धकुशल मनुष्यबळ प्राप्त होण्यासाठी राज्य सरकार व्यवसाय आणि तांत्रिक प्रशिक्षणाच्या अभ्यासक्रमात श्रेणीवाढ करील. यामुळे स्थानिक लोकांना रोजगारांच्या संधी उपलब्ध होतील. कुशल कामगार, अभियंते आणि व्यवस्थापक यांच्या प्रशिक्षणासाठी विदेशी गुंतवणूकीला उत्तेजन देण्यात येईल.
- अवकाश आणि संरक्षण क्षेत्रातील खाजगी उद्योगांनी व्यवसाय प्रशिक्षण संस्थांना दत्तक घ्यावे यासाठी उत्तेजन दिले जाईल. यामुळे असे उद्योग घटक संस्थांमधील पायाभूत सुविधांचा वापर करून त्या उद्योग क्षेत्राशी संबंधित कौशल्यांचे प्रशिक्षण देतील.
- कुशल आणि अर्ध कुशल कामगारांना प्रशिक्षण देण्यासाठी खाजगी उपक्रमांशी भागीदारी करून औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था/तंत्रशिक्षण संस्था/व्यवसाय शिक्षण संस्था/तंत्रनिकेतन (Polytechnics)/अभियांत्रिकी महाविद्यालये यांची श्रेणीवाढ करून आवश्यक त्या पायाभूत सुविधा व अभ्यासक्रम विकसित केले जातील.

I. संरक्षण उद्योगांकरिता जमीन निराळी काढून ठेवणे (Earmarking Land for Defence Parks):

राज्यभरात अवकाश व संरक्षण उद्याने व वसाहतींसाठी 200 एकरच्या पटीत जमीन निराळी काढून ठेवण्यात येईल. यात क्षेपणास्त्राचे एकात्मिकरण (Missile integration), अवकाश सत्र इत्यादी विशिष्ट उद्योगांचा समावेश असेल.

J. बाजारपेठ सहाय्य (Marketing Assistance) :

- सुक्ष्म, लघु व मध्यम औद्योगिक उपक्रम घटकांना (MSME), भारताबाहेर आयोजित करण्यात येणाऱ्या अवकाश व संरक्षण उत्पादनांच्या आंतरराष्ट्रीय व्यापार प्रदर्शनामध्ये सहभागी होण्याकरिता भाडे, साहित्य व प्रदर्शित करावयाच्या सामग्रीच्या एकूण किंमतीच्या 50 टक्के वर्षातून एकदा जास्तीत जास्त रु. 3.00 लाख इतक्या मर्यादेपर्यंत एकूण धोरण कालावधीमध्ये दोन वेळेसाठी सहभागी होण्यास अर्थसहाय्य देण्यात येईल. कोणत्याही घटकाला औद्योगिक संघटनेचा एक भाग म्हणूनच अशा प्रदर्शनांमध्ये सहभागी होता येईल, एकट्याने सहभागी होता येणार नाही. सदर सहाय्य केलेल्या खर्चाच्या परताव्याच्या स्वरूपात असेल. यासाठी सुक्ष्म, लघु व मध्यम औद्योगिक उपक्रम घटकांनी प्रदर्शनात सहभागी झाल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या आत सहाय्य मिळण्यासाठी अर्ज करणे आवश्यक असेल.
- भारताबाहेरील आंतरराष्ट्रीय प्रदर्शनांमध्ये महाराष्ट्र पॅव्हेलियन म्हणून सहभागी होण्याकरिता कमीत कमी 5 औद्योगिक घटकांचा समावेश असलेल्या औद्योगिक संघटनांना यासाठीच्या एकूण भाड्याच्या 50 टक्के रु. 10.00 लाख इतक्या कमाल मर्यादेपर्यंत अर्थसहाय्य देण्यात येईल. असे अर्थसहाय्य खर्चाच्या परताव्याच्या स्वरूपात असेल व वर्षातून एकदाच दिले जाईल.
- औद्योगिक संघटनांना महाराष्ट्रात राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्रे/ प्रदर्शने आयोजित करण्याकरिता अनुक्रमे रु. 10.00 लाख व रु. 25.00 लाखाच्या मर्यादित व्हायेबिलिटी गॅप सपोर्ट (Viability gap support) म्हणून अर्थसहाय्य करण्यात येईल.

K. सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रमांसोबत संयुक्त उपक्रमांसाठी सहाय्य.

(Support for Joint venture with Public Sector Enterprises)

संरक्षण मंत्रालयांतर्गत कार्यरत विद्यमान सार्वजनिक उपक्रमांसोबत जे पात्र उद्योग घटक संयुक्त उद्यम (Joint Venture) करतील, त्यांना महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाच्या क्षेत्रात 50 एकर पर्यंत जमीन प्रचलित दराच्या 50% इतक्या दराने दिली जाईल.

12. संबंधित कायद्यांचे सुलभीकरणासाठी पुढाकार

(Initiatives for simplification of relevant legislations)

- A. राज्य शासनाच्या कामगार विभागाचे अंतर्गत समाविष्ट अवकाश आणि संरक्षण उद्योगांना खालील फायदे/सवलती देण्यात येतील.
- कामाचे तास कामाच्या पाळ्या आणि महिलांना नोकरीवर ठेवण्यासंदर्भातील दुकाने व आस्थापना अधिनियमातील तरतुदी शिथिल करणे.
 - हजेरी व वेतन यासाठी नोंदवही ठेवण्यापासून सूट.
 - कामगार विभागाकडून अंमलबजावणी करण्यात येत असलेल्या 13 अधिनियमांतर्गत वार्षिक विवरण पत्रे स्वयं-प्रमाणित आणि एकत्रित दाखल करण्याचा पर्याय देणे.
 - कर्मचार्यांशी संबंधित कामगार कायद्यांद्वारे आवश्यक करण्यात आलेले अभिलेख इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात ठेवण्याची तरतुद करण्यात येईल तसेच विवरणपत्रे इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात स्विकारण्यात येतील.
- B. अवकाश आणि संरक्षण उद्योग 'महाराष्ट्र अत्यावश्यक सेवा आणि देखभाल कायदा - 2011 (MSEM)' या अधिनियमा अंतर्गत अत्यावश्यक सेवा म्हणून घोषित केले जातील. अवकाश व संरक्षण या उद्योगास अत्यावश्यक सेवांच्या यादीमध्ये समाविष्ट करण्याकरीता शासन सदर अधिनियमात योग्य ती सुधारणा करेल.
- C. 100 पेक्षा कमी कर्मचारी असलेल्या आणि assembling चे काम करणाऱ्या व उत्पादन प्रक्रियेतून सांडपाणी प्रसृत न करणाऱ्या घटकांना महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाकडून संमती (consent) घेण्यापासून सूट देण्यात येईल. अवकाश व संरक्षण उद्योग घटकांना उच्च प्राधान्य गटात समावेश करून अशा घटकाने विहित कागदपत्रांसह अर्ज केल्यास त्यांचा प्राधान्याने संमतीसाठी विचार केला जाईल व असे घटक हिरत संवर्गात (Green category) समाविष्ट केले जातील. हरित संवर्गातील संमती ही किमान वर्ष ते 6 वर्ष ते कमाल 15 वर्षासाठी वैध असेल. महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाकडून Fast Track da uto consent renewal केले जाईल. सर्व संबंधित कागदपत्रे विहित प्रपत्रात उपलब्ध केल्यास विशेष बैठकीचे आयोजन करून 10 दिवसात प्रकरणे निकाली काढली जातील.
- D. विद्युत पुरवठ्या संदर्भात अवकाश आणि संरक्षण उद्योग हे अखंडीत प्रक्रिया उद्योग म्हणून समजले जातील.
- E. संरक्षण व अवकाश क्षेत्रे उत्पादन प्रक्रियेतील बदलत्या सर्व प्रकारच्या तंत्रज्ञानाच्या संदर्भात असे स्पष्ट करण्यात येते की अशा उत्पादनप्रक्रियेत तंत्रज्ञानातील बदलामुळे (due to change in technology) एखाद्या घटकाने जर भांडवल (Capital) कायम ठेवून यंत्रसामुग्री बदलल्यास (machinery replace) उद्योग विभागाच्या पूर्व परवानगीची आवश्यकता राहणार नाही.

- 13.** राज्य स्तरावरील, सामूहिक प्रोत्साहन योजने अंतर्गत गठीत करण्यात आलेल्या समितीकडून या धोरणाची अंमलबजावणी/संनियंत्रण करण्यात येईल.

CATEGORY	ITEMS INCLUDED
<p>A. Arms and ammunition and allied items of defense equipment; parts and accessories thereof.</p>	<p>All Rifle & Smooth-bore weapons and other arms, automatic/Semi-automatic or pump action type weapons, Weapons using case less ammunition, Silencers, special gun-mountings, weapons sights, signature reduction devices and flash suppressors to include rifles, carbines, revolvers, pistols, machine pistols, multi barrel rocket, machine guns, guns, rocket, cannon & missile systems -used on land, ships & shore based and airborne, howitzers, mortars, anti-tank weapons, projectile launchers, military flame throwers, rifles, recoilless rifles.</p> <p>Ammunition and fuze setting devices including the following:</p> <ol style="list-style-type: none"> Safe and arming devices, fuzes, sensors and initiation devices; Power suppliers / cartridges with high one-time operational output; Combustible cases for charges; Submunitions including bomblets, minelets and terminally guided projectiles. <p>Bombs, torpedoes, grenades, smoke canisters, rockets, mines, missiles, depth charges, demolition charges, demolition-devices, demolition kits, aircraft missile protection systems (AMPS), “pyrotechnic” devices, cartridges and simulators (i.e. equipment simulating the characteristics of any of these items), specially designed for military use.</p> <p>“Energetic materials” and related substances includes all explosives like primers, boosters, initiators, igniters, detonators, smoke bomb, colour signals, propellants and pyrotechnics, oxidizers, binders, plasticizers, monomers, additive coupling agents, Precursors and other related ammunition.</p> <p>High velocity kinetic energy weapon systems and related equipment:</p> <ol style="list-style-type: none"> Kinetic energy weapon systems specially designed for destruction or effecting mission abort of target; Specially designed test and evaluation facilities and test models, including diagnostic instrumentation and targets, for dynamic testing of kinetic energy projectiles and systems. <p>Directed Energy Weapon (DEW) systems, related or countermeasure “equipment and test models” as follows:</p> <p>All Rifle & Smooth-bore weapons and other arms, automatic/Semi-automatic or pump action type weapons, Weapons using case less ammunition, Silencers, special All</p>

CATEGORY	ITEMS INCLUDED
	<p>Rifle & Smooth-bore weapons and other arms, automatic/Semi-automatic or pump action type weapons, Weapons using case less ammunition, Silencers, special gun-mountings, weapons sights, signature reduction devices and flash suppressors to include rifles, carbines, revolvers, pistols, machine pistols, multi barrel rocket, machine guns, guns, rocket, cannon & missile systems –used on land, ships & shore based and airborne, howitzers, mortars, anti-tank weapons, projectile launchers, military flame throwers, rifles, recoilless rifles.</p> <p>Ammunition and fuze setting devices including the following:</p> <ol style="list-style-type: none"> Safe and arming devices, fuzes, sensors and initiation devices; Power suppliers / cartridges with high one-time operational output; Combustible cases for charges; Submunitions including bomblets, minelets and terminally guided projectiles. <p>Bombs, torpedoes, grenades, smoke canisters, rockets, mines, missiles, depth charges, demolition charges, demolition-devices, demolition kits, aircraft missile protection systems (AMPS), “pyrotechnic” devices, cartridges and simulators (i.e. equipment simulating the characteristics of any of these items), specially designed for military use.</p> <p>“Energetic materials” and related substances includes all explosives like primers, boosters, initiators, igniters, detonators, smoke bomb, colour signals, propellants and pyrotechnics, oxidizers, binders, plasticizers, monomers, additive coupling agents, Precursors and other related ammunition.</p> <p>High velocity kinetic energy weapon systems and related equipment:</p> <ol style="list-style-type: none"> Kinetic energy weapon systems specially designed for destruction or effecting mission abort of target; Specially designed test and evaluation facilities and test models, including diagnostic instrumentation and targets, for dynamic testing of kinetic energy projectiles and systems. <p>Directed Energy Weapon (DEW) systems, related or countermeasure “equipment and test models” as follows:</p> <ol style="list-style-type: none"> “Laser” systems specially designed for, destruction or effecting mission, abort of a target; Particle beam systems capable of destruction or effecting mission- abort of a target;

CATEGORY	ITEMS INCLUDED
	<p>c. High power Radio-Frequency (RF) systems capable of destruction or effecting mission abort of target;</p> <p>d. Equipment specially designed for the detection or identification of; or defense against, systems at (a) and (c) above.</p> <p>e. Physical test models for the systems, equipment and components, specified under this head.</p> <p>f. 'Laser protection equipment (e.g. eye and sensor protection)'. Electronics Equipments Electronic Equipment used for electronic counter measure (ECM) and electronic counter countermeasure (ECCM), surveillance, intelligence, Command and Control systems, Global Navigation satellite systems (GNSS) jamming equipment. Data processing, storage and transmission security equipment, identification and authentication equipment (including identification Friend or Foe and non-Cooperative Target Return Identification systems), guidance and navigation equipment' Troposcatter-radio communications equipment' and Military Information Security assurance systems and equipment (like cryptographic devices including military Cryptographic key management and Cryptanalytic systems), communication equipment, frequency modules and secrecy devices, specially designed for Military use Armoured or protective equipment as follows:-</p> <p>a. Constructions of metallic or non-metallic materials, or combinations thereof, specially designed to provide ballistic protection for military systems</p> <p>b. Body armour or protective garments of level III (NIJ 0101.06, July 2008 or national equivalent and above). Specialized equipment for military training' or simulators specially designed for training in the use of any firearm or weapon. Imaging or countermeasure equipment, as follows, specially designed for military use:</p> <p>a. Recorders and image processing equipment;”</p> <p>b. Image intensifier equipment;</p> <p>c. Infrared or thermal imaging equipment;</p> <p>d. Imaging radar sensor equipment;</p> <p>e. Countermeasure or counter-countermeasure equipment Miscellaneous Concealment and deception equipment specially designed for</p>

CATEGORY	ITEMS INCLUDED
	military application, including but not limited to special paints, decoys smoke or obscuration equipment and simulators, and Metal embrittling agents.
B. Tanks and other armoured fighting vehicles.	<p>Ground vehicles are as follows:-</p> <ul style="list-style-type: none">a. Ground vehicles namely tanks and other military armoured/armed vehicles and military vehicles fitted with mountings for arms or equipment for mine laying or the launching of munitions includes all tracked and wheeled self-propelled armoured and non-armoured weapon systems and trailers for towed and static weapon systems.b. Other ground vehicles namely all-wheel drive vehicles capable of off road use which have been manufactured or fitted with materials or components to provide Ballistic protection to level III (NIJ 0108.01, September 1985, or comparable national standard or above) with mountings for arms or equipment for mine laying specially designed for military use.c. Amphibious, hovercrafts and deep water fording vehicles for military use. Cryogenic and superconductive equipment especially designed or configured to be installed in military vehicle.
C. Defense aircraft, space craft and parts thereof.	“Aircraft” including but not limited to helicopters, “lighter-than-air vehicle”, “Unmanned Aerial Vehicles” (UAVs), Remotely Piloted Vehicles (RPVs), autonomous programmable vehicles, unmanned lighter than air vehicle (to include all variety of manned and unmanned airborne vehicles - includes target systems, loitering missiles, drones, balloons, blimps, aerostat, parachutes, paragliders, ground effect machines, air cushion vehicles/hovercraft, UAVs and launchers, designed for military application).
D. Warships all kinds.	<ul style="list-style-type: none">a. Vessels of war (surface or underwater), other surface vessels (Fitted with automatic weapons having a caliber of 12.7 mm or higher, CBRN protection, active weapon countermeasure systems), special naval equipment, antisubmarine/ torpedo nets, hull penetrators and connectors “specially designed for military use”.b. Air Independent Propulsion (AIP) systems (nuclear/conventional) for marine applications.

CATEGORY	ITEMS INCLUDED
E. Products for Internal Security	<ul style="list-style-type: none">a. Arms and their ammunition including all types of close quarter weapons.b. Protective Equipment for Security personnel including body armour and helmets.c. Vehicles for internal security purposes including armoured vehicles, bullet proof vehicles and mine protected vehicles.d. Riot control equipment and protective as well as riot control vehicles.e. Specialized equipment for surveillance including hand held devices and unmanned aerial vehicles.f. Equipment and devices for night fighting capability including night vision devices.g. Navigational and communications equipment including for secure communications.h. Specialized counter terrorism equipment and gear, assault platforms, detection devices, breaching gear, etc.i. Training aids including simulators and simulation equipment.
F. Civil Aerospace Product	<ul style="list-style-type: none">a. All types of fixed wing as well as rotary aircraft including their air frames, aero engines, aircraft components and avionics.b. Aircraft design and engineering services.c. Technical publicationsd. Raw material and semi-finished goods.e. Flying training institutions and technical training institutions (excluding civil infrastructure). <p>Note :- If any unit is manufacturing the items which are not covered above but Department of Defense Production, Ministry of Defense has approved their items under Defense Procurement Procedure (DPP) & valid order is with the unit, then such items will be covered under this policy of state government</p>

Government of Maharashtra

**DEPARTMENT OF INDUSTRIES,
ENERGY AND LABOR**

Government of Maharashtra,
Mantralaya, Mumbai - 400032
Tel.: (91-22) 22025393

Website: <https://www.maharashtra.gov.in/>

DIRECTORATE OF INDUSTRIES

Government of Maharashtra,
New Administrative Building,
2nd floor, Opp. Mantralaya,
Mumbai - 400032

Tel.: (91-22) 22023584/22028616

Website: <https://di.maharashtra.gov.in/>

**MAHARASHTRA INDUSTRIAL
DEVELOPMENT CORPORATION (MIDC)**

Udyog Sarathi, Mahakali Caves Road,
Andheri East, Mumbai, Maharashtra 400093
Tel.: (91-22) 26870800

Website: <https://www.midcindia.org/>

**MAHARASHTRA INDUSTRY,
TRADE AND INVESTMENT
FACILITATION CELL (MAITRI)**

“Krupanidhi” Building, 9,
Walchand Hirachand Marg,
Ballard Estate, Mumbai - 400001
Tel.: (91-22) 22622362

Email id: maitri-mh@gov.in

Website: <https://maitri.mahaonline.gov.in/>
